Nationaal Plan
Versterking Holocausteducatie

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding

Juni 2024

Inleiding

Paragraaf 1 – Context

1.1 Definities en kaders
1.2 Relevantie en effectiviteit
1.3 Probleemanalyse

Paragraaf 2 – Ambities en uitdagingen

2.1 Ambitie
2.2 Uitdagingen

Paragraaf 3 - Doelstellingen en acties

3.1 Overzicht doelstellingen en acties
3.2 Nadere toelichting per doelstelling

Paragraaf 4 – Basis en vervolg

4.1 Bestaande infrastructuur
4.2 Dynamisch Plan

Paragraaf 5 – Internationale samenwerking

5.1 International Holocaust Remembrance Alliance
5.2 UNESCO

Inleiding

Ruim 79 jaar na de bevrijding van Auschwitz kan het verhaal van de Holocaust in al zijn verschrikkingen nauwelijks nog door ooggetuigen worden verteld. De nachtmerrie van de Holocaust is geen ervaring meer van buren of vrienden, van ouders of grootouders. De overlevenden van de Holocaust ontvallen ons, waarmee de ervaringen van de Holocaust verder van ons af komen te staan.

De kennis van de Holocaust van de Joden[1] en genocide op Roma en Sinti onder Nederlanders neemt af en het aantal antisemitische incidenten neemt toe.[2] Niet alleen onder jongeren en in het onderwijs, maar onder alle Nederlanders in onze gehele samenleving.[3] Dit is zorgwekkend: als de Holocaust als afschuwelijke manifestatie van antisemitisme uit het collectieve geheugen verdwijnt, groeit de ruimte voor antisemitisme en andere vormen van uitsluiting in het heden. Bovendien krijgen degenen die de Holocaust willen afdoen als mythe of overdrijving makkelijker een voet tussen de deur. Deze ontwikkeling moeten we tegengaan.

De Monitor Antisemitische Incidenten van het CIDI laat zien dat in 2023 in de gehele samenleving in totaal 379 incidenten geregistreerd werden; een stijging van 245 procent vergeleken met 2022. Specifiek op scholen rapporteert het CIDI in 2023 een toename van 8 incidenten in 2022 naar 40.[4] Ook bij de politie is deze toename van incidenten duidelijk te zien. Het aantal registraties op grond van antisemitisme is maatschappij breed gestegen van 549 in 2022 naar 880 in 2023. Het aantal meldingen bij de anti-discriminatievoorzieningen is meer dan verdubbeld, van 69 naar 154. De incidenten zijn verspreid over het hele land en in de meldingen is sprake van uitsluiting, pesterijen, verbaal misbruik, (doods)bedreigingen en zelfs fysiek geweld.[5] Hieruit kan geconcludeerd worden dat antisemitisme in toenemende mate leeft in onze maatschappij. Dit Plan kan worden gezien als tegenreactie daarop.

Holocausteducatie kan een belangrijke bijdrage leveren aan het vergroten van de kennis over de Holocaust, het bewustmaken van de gevolgen van vooroordelen en antisemitisme en het verminderen van onwetendheid.[6] Historicus en bijzonder hoogleraar Holocausteducatie Marc van Berkel stelt in zijn lezing op 17 april jl. tijdens de Conferentie Holocausteducatie 2024 dat één van de belangrijkste doelstellingen van Holocausteducatie het bevorderen van bewustzijn en empathie is. Holocausteducatie kan ook helpen bij het benadrukken van de verwoestende gevolgen van haat en intolerantie.

---

[1] Daarnaast gaat het onder andere ook om homoseksuelen, politieke vijanden van het naziregime, mensen met een handicap of beperking die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn vervolgd en vermoord.
[2] Discriminatiecijfers in 2023: een rapport over registraties van discriminatie-incidenten door de politie, en melding antidiscriminatievoorzieningen en andere organisaties in Nederland (2023).
[3] Anne Frank Stichting en Panteia (2023). Antisemitisme in het voortgezet onderwijs: een survey-onderzoek voor de Anne Frank Stichting.
[4] Monitor Antisemitische Incidenten 2023. CIDI (2024).
[5] Discriminatiecijfers in 2023: een rapport over registraties van discriminatie-incidenten door de politie, en melding antidiscriminatievoorzieningen en andere organisaties in Nederland (2023).
[6] Van der Hulst, A. (2023, 26 september). 'Goed onderwijs over de Holocaust is belangrijker dan ooit'. *VOX* 'Goed onderwijs over de Holocaust is belangrijker dan ooit' - Vox magazine (voxweb.nl)

Door de systematische aard van de Holocaust te onderzoeken en de individuele verhalen van de slachtoffers te belichten, kunnen leerlingen een beter begrip ontwikkelen van de gevaren van antisemitisme, racisme en andere vormen van discriminatie. Lesgeven over de Holocaust is een goede manier om kritisch denken, sociaal bewustzijn en persoonlijke groei te bevorderen en de waarde te leren kennen van de democratische rechtsstaat. Volgens Van Berkel vereist dit dat Holocausteducatie kennis moet bevatten van de Joodse cultuur, het Joodse leven voor en na de oorlog en bredere onderwerpen zoals mensenrechten, burgerlijke verantwoordelijkheden en de gevaren van groepsdenken.

Een aantal organisaties heeft in 2023 een dringende oproep gedaan aan het kabinet de krachten nog meer te bundelen en met een gezamenlijke aanpak te komen om Holocausteducatie te versterken.[7] Vervolgens heeft de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding (NCAB) het initiatief genomen de organisaties, die zich inzetten voor de herinnering aan en de herdenking van de Holocaust, en een aantal Joodse organisaties bij elkaar te roepen, zodat zij vanuit hun deskundigheid input konden leveren aan deze nationale aanpak.[8] Een plan met als doel de kennis van de Holocaust in Nederland te versterken, inclusief de impact van de Holocaust op Joods leven[9] in Nederland en de internationale context van de Holocaust.

Voor de realisatie van het plan zijn vervolgens de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) betrokken, ieder vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid.
Het resultaat van het initiatief van de NCAB is het voorliggende document: het Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie (het Plan).

Zowel internationaal als nationaal gebeurt er al veel op het gebied van Holocausteducatie en is er veel vooruitgang geboekt en expertise opgebouwd. Zo zijn er in Nederland veel waardevolle programma's ontwikkeld door veel verschillende organisaties en zijn er van verschillende kanten initiatieven georganiseerd, zowel op lokaal als op maatschappij breed niveau. Met dit Nationaal Plan zetten we een belangrijke volgende stap en geven we een extra impuls.

In het Plan worden de context, ambitie en doelstellingen nader uiteengezet, evenals de acties die in de eerste fase van de uitvoering zullen worden genomen. Hoofdstuk 1 geeft een analyse van het belang van Holocausteducatie en de uitdagingen die er zijn voor de onderwijssector, voor de herinneringssector en maatschappelijk breed niveau. Hoofdstuk 2 beschrijft de ambitie van het Plan, maar ook de uitdagingen die er zijn. Deze ambitie wordt in hoofdstuk 3 vertaald naar doelstellingen met concrete acties. In hoofdstuk 4 wordt vervolgens beschreven welke acties al in gang gezet zijn. Tot slot worden in hoofdstuk 5 internationale samenwerkingsverbanden gepresenteerd die ervaring hebben met Holocausteducatie.

---

[7] Brief van 1 februari 2023 van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork, Nationaal Monument Kamp Vught, Anne Frank Stichting, Nationaal Holocaustmuseum/Joods Cultureel Kwartier en het Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden

[8] Het gaat om de volgende organisaties: de Herinneringscentrum Kamp Westerbork, de Nationaal Monumenten Kamp Vught en Kamp Amersfoort, Joods Cultureel Kwartier/Nationaal Holocaust Museum, Nationaal Comité 4 en 5 mei, Anne Frank Stichting, Nederlands Auschwitz Comité, Stichting Sobibor, Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden, Na de Oorlog, In mijn Buurt, Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI) en het Centraal Joods Overleg (CJO)

[9] Om de Holocaust te begrijpen is ook de context van het Joods leven (al voor de oorlog) relevant. Zie ook p. 6.

1. Context

1.1 Definities en kaders

Individuele herinneringen over de Tweede Wereldoorlog en Holocaust vervagen mettertijd. Dat hoeft niet te betekenen dat ook de collectieve herinnering vervaagt. Niettemin is de aanwezigheid van de Tweede Wereldoorlog in ons collectief geheugen niet vanzelfsprekend.[10] Daarom is het van belang dat de herinnering over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust door Holocausteducatie levend te houden en daarbij aansluiting te vinden bij ontwikkelingen in de huidige tijd.[11]

Holocausteducatie is in de eerste plaats de historische bestudering van de systematische, door de staat gesteunde vervolging van en moord op zes miljoen Joden en op Sinti en Roma door de nazi's en hun collaborateurs.[12] De Holocaust dient als waarschuwing en illustreert de gevaren van antisemitisme en antiziganisme, evenals vooroordelen, discriminatie en ontmenselijking in bredere zin. Onderwijs over de Holocaust wil kritisch denken aanmoedigen over de sociale en individuele factoren die ons handelen, of het gebrek daaraan, beïnvloeden.[13] Meer kennis over de Holocaust kan tevens bijdragen aan het terugdringen van antisemitisme en andere vormen van racisme, discriminatie en vooroordelen. Vanuit die invalshoek kan Holocausteducatie ook in het burgerschapsonderwijs een rol spelen.

1.2 Meer zicht op belang Holocausteducatie en ondersteuningsbehoeften docenten

Het doel is om meer zicht te krijgen op de behoeften van docenten ten aanzien van Holocausteducatie. Hier is anno 2024 nog onvoldoende zicht op: het aantal onderzoeken is beperkt en bevat bovendien relatief kleine steekproeven. De meest actuele cijfers rondom ervaringen van docenten bij het lesgeven over de Holocaust zijn afkomstig uit begin 2023.[14] In dit onderzoek gaven 432 VO-docenten aan vooral extra voorlichting te willen ontvangen over het voorkomen of aanpakken van discriminatie in brede zin (42%) en in mindere mate behoefte te hebben aan extra voorlichting of scholing ten aanzien van Holocausteducatie (16%). Tegelijkertijd zijn er wel signalen dat voor docenten, lerarenopleiders, onderzoekers en beleidsmakers de uitdagingen op het gebied van Holocausteducatie groot zijn.[15] Uitdagingen die hierin genoemd worden, zijn onder

[10] Van Berkel, M.L.F. (2018). Wat weten Nederlandse jongeren over de Tweede Wereldoorlog? Een onderzoek naar kennis, kennisbronnen en attitudes van Nederlandse scholieren in het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs.

[11] Stevick, D.M. & Gross, Z., 2015. As the Witnesses Fall Silent: 21st Century Holocaust Education in Curriculum, Policy and Practice.

[12] Het huidige Plan heeft betrekking op genocide op Joden, Roma en Sinti.

[13] The importance of teaching and learning about the Holocaust, UNESCO, 2019

[14] Anne Frank Stichting en Panteia, 2023. Antisemitisme in het voortgezet onderwijs: een survey-onderzoek voor de Anne Frank Stichting.

[15] Deze signalen zijn onder andere afkomstig uit gesprekken die de bewindspersonen en de NCAB hebben gevoerd met docenten en uit diverse recente artikelen (zie o.a. 'Docenten in het nauw', Telegraaf 28 februari 2024, 'Holocaust ligt extra gevoelig op scholen sinds 7 oktober: 'Bang om leerlingen te corrigeren', Telegraaf 30

andere de impact van misvattingen en onjuiste of onvolledige informatie, de dilemma's met betrekking tot het gebruik van visuele bronnen of mogelijke pedagogische benaderingen in de context van een steeds meer diverse leerlingenpopulatie.

Onderwijs over de Holocaust bevindt zich in een staat van constante evolutie. Naarmate nieuwe generaties opgroeien en de temporele afstand tot de Holocaust toeneemt, is het van belang om de didactische en pedagogische uitgangspunten van Holocausteducatie te blijven herzien. Educatie over de Holocaust heeft heden ten dage niet alleen betrekking op de Tweede Wereldoorlog en het Jodendom als geestelijke stroming, maar staat veelal ook in het teken van lessen over antisemitisme, racisme, discriminatie of tegengaan van stereotyperingen.[16] Hoewel een dergelijke interdisciplinaire aanpak van grote waarde kan zijn, is het van belang om de Holocaust in eerste instantie te begrijpen vanuit de unieke historische factoren die deze gruweldaden mogelijk hebben gemaakt.

Het bestuderen van de Holocaust kan leiden tot een breder begrip van mondiaal massageweld en tot bevordering van naleving van mensenrechten en maatschappelijke betrokkenheid. Onderzoek naar de systematische vervolging van Joden en andere slachtoffergroepen roept algemene vragen op over menselijk gedrag. De Holocaust kan worden gezien als de verwoestende illustratie van vooroordelen, discriminatie, antisemitisme en ontmenselijking. Bestudering hiervan helpt kinderen om de menselijke geschiedenis beter te begrijpen. Het biedt een kans om belangrijke morele lessen te onderwijzen, zoals empathie, tolerantie en respect voor anderen. Holocausteducatie kan op deze manier leiden tot meer dan kennisvermeerdering, namelijk tot een attitudeverandering met betrekking tot hedendaagse antisemitismeproblematiek en de democratische rechtsstaat.[17]

Online is er veel misinformatie over de Holocaust te vinden.[18] De feiten worden verdraaid en gespind, soms in het kader van een politieke ontwikkeling, maar dikwijls vanuit een verlangen om antisemitische ideeën kracht bij te zetten. Dit onderstreept het belang van educatie en bezoek aan een plek waar de Holocaust echt heeft plaatsgevonden.[19] Met een bezoek wordt de oorlog uit de digitale wereld gehaald en meer in werkelijkheid gebracht. Hoogleraar Marc van Berkel benadrukt daarbij dat het effect van Holocaustonderwijs wordt vergroot door niet alleen aandacht te besteden aan het slachtofferschap van de Joden, maar ook kennis over te dragen over Joods leven. Dat Holocausteducatie kan leiden tot een meer empathische, tolerante en betrokken houding bij studenten, blijkt ook uit andere onderzoeken. Een studie die in 2020 in de VS werd uitgevoerd door *Echos and Reflections*, wees uit dat het blootstellen van studenten aan de getuigenissen van Holocaustoverlevers een sterk positief effect heeft op kritisch

---

februari 2024). Zie ook het onderzoek 'Holocausteducatie en antisemitisme in het voortgezet onderwijs', CIDI. februari 2022 en het onderzoek 'Antisemitisme in het voortgezet onderwijs', Anne Frank Stichting 18 januari 2023.

[16] Van Berkel, M.L,F., 2021. De oorlog in de klas: lesgeven over de tweede wereldoorlog en de Holocaust in het voortgezet onderwijs.

[17] Zie noot 10

[18] UN report: Oxford analysis reveals up to half of Holocaust-related content on Telegram denies or distorts facts | University of Oxford, Rising threat of Holocaust distortion requires urgent international response | UNESCO)

[19] Kan meer onderwijs over de Holocaust helpen tegen antisemitisme? 'Ga er maar aan staan als docent' - Nederlands Dagblad, 11 april 2024.

vermogen, sociale verantwoordelijkheid en burgerschap.[20] Het nut van deze getuigenissen in het onderwijs kwam ook naar voren in een grootschalig onderzoek onder docenten in het Verenigd Koninkrijk.[21] Deze en andere inzichten willen wij ook betrekken bij Holocausteducatie.

De belangstelling van jongeren voor de Holocaust is groot, stelt Van Berkel. 56 procent van de leerlingen die hij hierover ondervroeg gaf aan meer te willen weten over de Holocaust. Deze belangstelling leidt echter niet tot meer historisch besef, waarschuwt hij, daarvoor dient ook (blijvende) aandacht te worden besteed aan de historische omstandigheden en de geschiedenis van het Europese antisemitisme, ook als de Holocaust wordt behandeld in het kader van burgerschapsvorming. Van Berkel stelt dat een betekenisvolle beschouwing op mensenrechten, de rechtsstaat en empathie alleen mogelijk is wanneer de specifieke historische omstandigheden die leidden tot de opkomst en ondergang van de nazi's, of tot hun rassenpolitiek, en de geschiedenis van het Europese antisemitisme goed worden begrepen.

1.3 Probleemanalyse

Wetenschappers hebben de verbanden onderzocht tussen Holocausteducatie en antiracisme, antisemitisme en homofobie, democratisch onderwijs, onderwijs voor mensenrechten, burgerschapsonderwijs, intercultureel onderwijs (waaronder ontmoetingen tussen groepen) en herdenken.[22] Vergelijkbare verbanden zijn gelegd met thema's die verband houden met hedendaagse genocide, mondiaal burgerschapsonderwijs, multicultureel onderwijs en vredesonderwijs.[23] Deze grotendeels (maar niet uitsluitend) theoretische verkenningen zijn echter vaak geworteld in de vooronderstelling dat Holocausteducatie op de best mogelijke manier wordt gegeven. In de wetenschap gaat het dus niet zozeer om de vraag of Holocausteducatie van belang is, maar eerder hoe en op welke manier Holocausteducatie het beste zou kunnen worden

[20] (https://echoesandreflections.org/wp-content/uploads/2020/09/College-Survey-Summary-Article-September-2020-a.pdf)
[21] (https://holocausteducation.org.uk/wp-content/uploads/Final-Report-Master-Document-19-October-2009-_HIMONIDES_.pdf)
[22] Carrington, B., & Short, G. (1997). Holocaust education, anti-racism and citizenship. *Educational Review, 49* (3), 271–282; Gordon, S. B., Simon, C. A., & Weinberg, L. (2004). The effects of Holocaust education on students' level of anti-semitism. *Educational Research Quarterly, 27* (3), 58–71; van Dijk, L. (2010). Examples of best practice 3. Holocaust education and sexual diversity: A positive link between teaching about the persecution of Jews and sexual minorities. *Intercultural Education, 21*(1467–5986, 1467–5986), 81–84; Kavadias, D. (2004). Past perfect tense? The link between knowledge of Nazi-genocide and democratic attitudes of adolescents in Brussels. *Res Publica, 46*(4), 535–554; Maitles, H., & Cowan, P. (2004, 25–27 November). One country, many cultures!: Does Holocaust education have an impact on pupils' citizenship values and attitudes? Paper presented at the Scottish Educational Research Association conference, Perth; Maitles, H. (2008). "Why are we learning this?": Does studying the Holocaust encourage better citizenship values? Genocide Studies and Prevention: An International Journal, 3(3); Bekerman, Z., & Zembylas, M. (2010). Fearful symmetry: Palestinian and Jewish teachers confront contested narratives in integrated bilingual education. *Teaching and Teacher Education, 26*(3), 507–515; Von der Dunk, H. (2002). The Holocaust: Remembrance and education. *European Review, 10*(1), 53–61.
[23] Powers, J. M. (2007). Teaching war literature, teaching peace. *Journal of Peace Education, 4*(2), 181–191.

geïmplementeerd en uitgevoerd.[24] Er zijn verschillende zaken om rekening mee te houden.

- ***Er is niet één best practice en dat is ook niet wenselijk***

Welke betekenis geven docenten en leerlingen aan de Holocaust? Onderzoek naar de overtuigingen, het begrip en het debat rond Holocausteducatie in verschillende landen onthult een rijkdom aan verschillende accenten in verschillende landen, een brede waaier aan educatieve instrumenten, lesmethodes gebaseerd op persoonlijke ervaringen en lessen uit schoolboeken.[25] Dergelijke studies, die stevig geworteld zijn in bepaalde institutionele en culturele contexten, kunnen niet geïntegreerd worden in een zuivere, allesomvattende synthese en dat is ook niet wenselijk. Het is van belang dat Holocausteducatie past in de context van de school en de leerlingen en daarmee een zo groot mogelijke impact heeft.

- ***Feitenkennis in combinatie met authentieke locaties en verhalen***

Feitenkennis, bezoek aan authentieke locaties en het horen van ervaringsverhalen kan de impact van Holocausteducatie versterken. Holocausteducatie kan een stevige basis van feitenkennis bieden. Bezoek aan authentieke locaties of het horen van ervaringsverhalen kan ertoe leiden dat leerlingen de gevolgen van de Holocaust kunnen ervaren. De vraag is wel of dit in de praktijk ook zo werkt. Het is niet bekend met welk doel docenten authentieke locaties bezoeken of een gastspreker uitnodigen. Heeft dit als doel om leerlingen hun kennis te laten verbreden en te verdiepen of heeft dit alleen als doel om de leerlingen een historische ervaring te bieden?
Daarnaast kan de mate van voorbereiding op zo'n bezoek of gastles ook bijdragen aan de impact van de daadwerkelijke activiteit. Geven docenten al van tevoren aandacht aan de activiteit en bespreken ze dit met leerlingen of wordt de activiteit ingepland en wordt er aandacht aan besteed op de dag zelf? Ook hier weten we nog te weinig van, terwijl deze kennis wel nodig is om extra curriculaire activiteiten bij scholen op een passende manier te kunnen bevorderen.

- ***Rol van docenten***

Het lesgeven over de Holocaust is niet eenvoudig vanwege de complexiteit van het onderwerp en omdat het een zwaar en beladen onderwerp is. Naast de verwachting dat docenten deze complexe inhoud op een begrijpelijke manier overbrengen, wordt er ook van hen verwacht dat ze de houding, het karakter en het toekomstig gedrag van leerlingen beïnvloeden door hun onderwijs over de Holocaust.[26] Het is belangrijk te erkennen dat docenten weliswaar een centrale rol spelen in de opvoeding van hun leerlingen, maar dat er inherente beperkingen zijn aan wat ze kunnen bereiken. Houdingen, karakter en gedrag van studenten zijn moeilijk te beïnvloeden en zijn ook lastig te meten. Om ervoor te zorgen dat docenten voldoende ondersteund en begeleid worden bij het geven van Holocausteducatie, is het essentieel om allereerst in kaart te

[24] Eckmann, M. and Stevick, D. 2017a. 'General introduction'. In *Research in Teaching and Learning about the Holocaust: A dialogue beyond borders*, edited by Monique Eckmann, Doyle E. Stevick and Jolanta Ambrosewicz-Jacobs, 17–32. Berlin: Metropol Verlag.
[25] Stevick, D.M. & Gross, Z., (2015). As the Witnesses Fall Silent: 21st Century Holocaust Education in Curriculum, *Policy and Practice, 4*.
[26] Stevick, D.M. & Gross, Z., (2015). As the Witnesses Fall Silent: 21st Century Holocaust Education in Curriculum, Policy and Practice, 4.

brengen of er behoeften zijn en welke behoeften er zijn. Op basis daarvan moeten de nodige middelen en begeleiding geboden worden.

- ***Oorzaken en triggerfactoren***

Om de impact van Holocausteducatie te vergroten kan het helpen om naar oorzaken en triggerfactoren te kijken bij antisemitische incidenten en daar mede op in te spelen. Volgens het onderzoek uit 2015 naar antisemitisme onder jongeren in Nederland zijn de context van het betaald voetbal en het Midden-Oostenconflict de belangrijkste triggerfactoren voor antisemitische uitingen onder jongeren.[27] Ook uit het eerdergenoemde onderzoek naar antisemitisme in het voortgezet onderwijs dat Panteia in opdracht van de Anne Frank Stichting begin 2023 publiceerde, blijkt dat voetbal de meest voorkomende context was waarin Joden als groep beledigd werden. Daarnaast is het Midden-Oostenconflict, het conflict in Israël en de Palestijnse gebieden, een al langer bekende en terugkerende triggerfactor. Het bagatelliseren of ontkennen van de Holocaust komt ook regelmatig voor. Voor de implementatie en uitvoering van Holocausteducatie is het van belang rekening te houden met deze factoren, bijvoorbeeld door ook te kijken naar maatregelen in de voetbalsector.

[27] Van Wonderen, R. & Wagenaar, W. (2015). Antisemitisme onder jongeren in Nederland: Oorzaken en triggerfactoren. Anne Frank Stichting en Verwey Jonker Instituut.

2. Ambities en uitdagingen

2.1 Ambitie

Met het Nationaal Plan Holocausteducatie willen we ervoor zorgen dat de Holocaust aanwezig blijft in het bewustzijn van de huidige en toekomstige generaties. Dit is van waarde als doel op zich, het gaat immers om een belangrijke zwarte bladzijde uit de Nederlandse geschiedenis, in het bijzonder van overlevenden en nabestaanden bij wie de Holocaust nog steeds doorwerkt. Holocausteducatie kan daarnaast een rol spelen bij de bestrijding van antisemitisme en van discriminatie en uitsluiting in bredere zin. Door te vertellen en te onderwijzen over deze geschiedenis, maar ook door de Holocaust in internationaal historisch perspectief (o.a. economische crises, opkomst nationaalsocialisme, fascisme e.d.) te plaatsen en begrijpen, kunnen mensen bewuster en meer empathisch worden voor discriminatie, uitsluiting of geweld.[28] Dit wordt versterkt wanneer er naast aandacht voor de Holocaust ook ingezet wordt op bredere thema's zoals mensenrechten, burgerlijke verantwoordelijkheid en gevaren van groepsdenken.

De centrale ambitie van het Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie is daarom om de **kennis van de Holocaust, inclusief de nationale en internationale context ervan, onder Nederlanders te versterken.**

De bestaande producten, activiteiten en diensten van alle betrokken organisaties vormen tezamen een basisinfrastructuur voor Holocausteducatie. We willen nadrukkelijk voortbouwen op wat er al is en de bestaande basisinfrastructuur versterken waar nodig met nieuwe en zoveel mogelijk gezamenlijke initiatieven.

2.2. Uitdagingen

Het realiseren van een gezamenlijk, meerjarig plan dat breed maatschappelijk gedragen wordt, kent vanzelfsprekend een aantal uitdagingen, zoals in de onderwijssector.

In de onderwijssector vormt allereerst de plek van Holocausteducatie binnen het onderwijs een uitdaging. In het Primair Onderwijs wordt aandacht besteed aan Holocausteducatie vanuit het domein Oriëntatie op jezelf en de wereld – Tijd. Het kan echter per school verschillen vanuit welk vak Holocausteducatie gegeven wordt. Voor de meeste scholen in het voortgezet onderwijs is Holocausteducatie een onderdeel van het vak geschiedenis, dit ligt ook voor de hand. In de bovenbouw van het voortgezet onderwijs is geschiedenis echter een keuzevak. Een aanzienlijk deel van de scholieren (65% van alle Nederlandse leerlingen) volgt géén geschiedenisonderwijs na het 15e levensjaar. Dit deel is nog veel groter onder scholieren die vmbo/bb of vmbo/kb volgen. In 2022 deed slechts 1% van de leerlingen vmbo/bb en vmbo/kb examen in het vak geschiedenis. Terwijl Holocausteducatie voor alle leerlingen even belangrijk is.

[28] Onderzoek KIS (Kennisplatform Inclusieve Samenleving), 2022 "Wat werkt bij discriminatie", en "Hoe dragen lessen over Holocausteducatie bij aan preventie antisemitisme".

Holocausteducatie moet een duidelijke en herkenbare plek hebben binnen een school; dit wordt gewaarborgd doordat het aanbod van Holocausteducatie vastligt in het curriculum. Hoe Holocausteducatie een plek krijgt binnen het onderwijs kan de overheid niet bepalen, dit druist in tegen de onderwijsvrijheid die Nederland kent en die is vastgelegd in artikel 23 van de Grondwet. We hechten vanzelfsprekend grote waarde aan de vrijheid van onderwijs. De school behoudt dus de ruimte hier zelf vorm aan te geven, passend bij de context en visie van de school. Schoolleiders en docenten mogen zelf bepalen hoeveel aandacht er wordt besteed aan Holocausteducatie en op welke manier dit wordt ingevuld.

Hoewel het belang van Holocausteducatie door schoolleiders en docenten zeker wordt onderschreven, weten we ook dat docenten te maken hebben met beperkte tijd en middelen. Zij worden overspoeld met onderwerpen die de aandacht verdienen. Daar komt bij dat het onderwijzen van de Holocaust emotioneel beladen kan zijn en dat docenten geconfronteerd kunnen worden met controversiële kwesties. De afgelopen periode zijn er duidelijke signalen geweest dat sommige docenten het bespreekbaar maken van gerelateerde maatschappelijke gevoeligheden, zoals het conflict tussen Israël en de Palestijnse gebieden, als complex ervaren en/of te maken krijgen met negatieve reacties in de les.

Het is van groot belang dat we weten hoe we docenten het beste kunnen ondersteunen bij het geven van Holocausteducatie en dat we in de maatregelen die we treffen aansluiten bij de onderwijsbehoeften die er leven. Bovendien moet gekeken worden hoe ondersteuningsmaatregelen en extra-curriculaire activiteiten een zo groot mogelijk bereik hebben op alle docenten, niet alleen docenten die uit zichzelf al veel interesse in Holocausteducatie hebben.

Daarnaast is het te eenvoudig om alleen naar het zwaar belaste onderwijsstelsel te kijken voor versterking van Holocausteducatie. In de herinneringssector is sprake van een stevige basisinfrastructuur. Deze sector is zeer gemotiveerd om kinderen, jongeren en volwassen op allerlei manieren te vertellen over de Holocaust en om docenten te ondersteunen in het lesgeven over de Holocaust. Zij nemen graag de uitdaging aan om aan meer mensen, zowel jongeren als volwassenen, kennis over de Holocaust over te brengen. Daarnaast zijn andere maatschappelijke instituties, zoals andere (oorlogs)musea en mediaorganisaties, politieke instituten en verschillende Joodse en religieuze organisaties essentieel in de ondersteuning aan het onderwijsveld én in het vergroten van het bereik van Holocausteducatie.

3. Doelstellingen en acties

Het structureel versterken van de kennis van de Holocaust onder alle Nederlanders is dus een brede ambitie. Om hier invulling aan te geven hebben we uit de analyse en uitdagingen in voorgaande hoofdstukken de volgende doelstellingen afgeleid, uitgesplitst op drie niveaus, te weten **(I) de onderwijssector, (II) de herinneringssector en (III) breder maatschappelijk niveau**. In onderstaand overzicht worden de drie doelstellingen inclusief bijbehorende acties voor de komende periode weergegeven, waarna deze doelstellingen en acties nader toegelicht worden.

3.1. Overzicht doelstellingen en acties

I.	**Docenten beter in staat stellen om over de Holocaust te onderwijzen.**
A.	Een rijk en toegankelijk aanbod in lesmateriaal
B.	Een kwalitatief hoogwaardig aanbod in lesmateriaal
C.	Inzetten op het voeren van lastige gesprekken
D.	Nader onderzoek naar ondersteuningsbehoeften
II.	**Kennis laten nemen van de Holocaust door bezoek aan authentieke locaties en het vertellen van authentieke verhalen, inzicht in aanbod en bereik op landelijk niveau.**
E.	Authentieke locaties bezoeken
F.	Een ontmoeting met een persoonlijk verhaal
G.	Impactanalyse
H.	Kwaliteitsslag van het educatieve aanbod door de herinneringssector
I.	Bezoek aan authentieke locaties stimuleren bij breed publiek
III.	**Versterken van het bereik van Holocausteducatie bij het algemeen publiek.**
J.	Campagne / aandacht voor herinneringsmaand
K.	Werkconferentie Holocausteducatie
L.	Online antisemitisme
M.	Spreekkorenproject – voetbal
N.	Inburgering

3.2. Nadere toelichting per doelstelling

I. Docenten beter in staat stellen om over de Holocaust te onderwijzen.

Onderbouwing doelstelling

Kennis over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust zit verankerd in het curriculum, wat het lesgeven over deze onderwerpen verplicht maakt. In het primair onderwijs moet vanuit het leergebied 'oriëntatie op jezelf en de wereld' aandacht besteed worden aan de Tweede Oorlog, Holocaust en Anne Frank. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs zijn deze onderwerpen gedekt in kerndoel 37, de kenmerkende aspecten en de examenprogramma's. Ten aanzien van de Jodenvervolging (en die van Sinti en Roma en homoseksuelen) moeten alle scholieren aan het eind van de onderbouw van het voortgezet onderwijs gekregen hebben over:

- Jodenhaat/antisemitisme, Holocaust, concentratiekampen, doorgangskamp Westerbork, Davidster, 'voor Joden verboden';
- Vervolging van o.a. Joden, Sinti en Roma en homoseksuelen (racisme, discriminatie, segregatie/Joden getto's, genocide).[29]

De Inspectie van het Onderwijs (inspectie) ziet via regulier toezicht toe op de naleving van wettelijke eisen, waaronder dus aandacht voor examenprogramma's en de kerndoelen. Bij incidenten of signalen voert de inspectie zo nodig risicogericht onderzoek uit. Dat kan betekenen dat bij signalen van antisemitische incidenten de inspectie gericht nagaat of er aandacht wordt besteed aan het thema Holocaust.[30]

Docenten in alle vormen van het onderwijs hebben een cruciale rol in het structureel verbeteren van de kennis over de Holocaust onder Nederlanders. Lesgeven over de Holocaust vraagt veel van leerkrachten. Leerkrachten moeten niet alleen de historische kennis hebben om uit te leggen wat de Holocaust was, in welke context hij plaatsvond en wat eraan voorafging, maar ook de vaardigheden hebben om een complex en emotioneel beladen onderwerp als de Holocaust op een pedagogisch verantwoorde manier te behandelen. We zetten daarom in op uitbreiding en versterking van het professionaliserings- en nascholingsaanbod gericht op de pedagogische en didactische vaardigheden van docenten. Daarbij moet goed gekeken worden naar de plek van dit aanbod. De docentenopleidingen lijken een logische plek om docenten voor te bereiden op het overbrengen van kennis over de Holocaust. Het thema Holocaust is ook onderdeel van de landelijke kennisbasis op alle lerarenopleidingen geschiedenis en de pabo's. Deze opleidingen zijn echter autonome instellingen, waardoor het ministerie van OCW zich verder niet kan en wil mengen in de inhoud van de curricula. Wel zal het ministerie van OCW het belang van het onderwerp Holocaust ter sprake brengen in de gesprekken die zij voert met docentenopleidingen en studenten. Daarnaast zal het ministerie van OCW inzetten op onderstaande acties met betrekking tot de professionalisering van docenten.

[29] De Tweede Wereldoorlog in het curriculum, SLO.
[30] Persoonlijke communicatie OCW-Inspectie van het Onderwijs, 5 juni 2024.

Acties

A. Een rijk en toegankelijk aanbod in lesmateriaal

Het ministerie van OCW werkt voor alle leermiddelen aan een rijk, toegankelijk en kwalitatief goed aanbod van leermiddelen. Voor de uitvoering van de ambities en acties uit het Plan willen we zo goed mogelijk aansluiten op deze initiatieven. Onderwijsprofessionals geven aan dat ten aanzien van Holocausteducatie niet voor alle niveaus en leeftijden voldoende lesmateriaal beschikbaar is en dat het beschikbare lesmateriaal niet overzichtelijk op één plaats wordt aangeboden. Dit moet anders. We willen één centrale plek realiseren waarop lesmateriaal rondom Holocausteducatie ontsloten wordt. Dit lesmateriaal moet gefilterd kunnen worden op niveau en leeftijd. Daarnaast zou het goed zijn dit lesmateriaal te clusteren op leermiddelen over (1) de Holocaust, (2) het Joods leven en (3) het voeren van lastige gesprekken gerelateerd aan Holocaust en antisemitisme. Verder zou het goed zijn op dezelfde plek informatie te ontsluiten over bezoeklocaties, gastlessen, studiereizen en overige activiteiten.

Er zijn verschillende manieren om deze centrale plek te realiseren. Een goede koppeling met de websites in het onderwijsdomein en die van de herinneringssector is daarbij cruciaal. Het Expertisepunt Burgerschap (EB) houdt zich niet bezig met de ontwikkeling van nieuw lesmateriaal maar toont op haar website wel een deel van het aanbod dat beschikbaar is rondom Holocausteducatie, weliswaar gecombineerd met lesmateriaal over het Israëlisch-Palestijns conflict. Het Expertisepunt zal in elk geval een link opnemen naar de nieuwe website leeroverdeholocaust.nl die de NCAB in het kader van de campagne rond januari als Holocausteducatiemaand heeft gelanceerd. Op deze site is het bestaande aanbod (lesmateriaal, maar ook activiteiten en trainingen) zo volledig mogelijk weergegeven en doorzoekbaar gemaakt op niveau en soort. Daarnaast zijn er al veel bestaande kanalen via websites van organisaties uit de herinneringssector zoals de website van de Anne Frank Stichting en Tweedewereldoorlog.nl van het Veldberaad WOII en algemenere leerplatfora, zoals Wikiwijs. Via Wikiwijs kunnen organisaties, met behulp van het programma Impuls Open Leermateriaal, het huidige lesmateriaal versterken en verbeteren of zelf eigen open leermateriaal ontwikkelen.

De komende periode werken we uit hoe we ervoor kunnen zorgen dat de bestaande websites nog beter op elkaar aansluiten en samen kunnen werken. Dit moet aansluiten bij het zoekgedrag en de behoeften van docenten, die middels de peilingen bij actie D in kaart zullen worden gebracht. Het aanbod moet bovendien voortdurend worden bijgehouden. Dat vraagt om een goede structuur en goede afspraken over het aanleveren van informatie en over het actueel en kwalitatief hoogwaardig houden van deze informatie. Voor deze goede digitale ontsluiting is een krachtenbundeling nodig en willen we in overleg met de betrokken veldpartijen een efficiënte vorm ontwikkelen waarbij zowel kwaliteit, actualiteit en structureel onderhoud is geregeld.

B. Een kwalitatief hoogwaardig aanbod in lesmateriaal

Onderwijsprofessionals en maatschappelijke organisaties willen er zeker van zijn dat het materiaal dat zij gebruiken kwalitatief goed is. Deze wens is niet uniek voor docenten die zich bezighouden met Holocausteducatie, maar is door veel docenten van allerlei andere vakken en leergebieden geuit. Daarom wordt vanuit het ministerie van OCW op dit moment een onderzoeksprogramma uitgevoerd dat gericht is op het bevorderen van

kennisgedreven, *evidence-informed*, gebruik van leermiddelen via een kwaliteitskader. Het onderzoek is door OCW uitgezet en gefinancierd.[31] Ook organisaties die zich richten op de ontwikkeling van leermateriaal op het gebied van Holocausteducatie willen wij aanmoedigen op termijn van dit kwaliteitskader gebruik te maken. Docenten kunnen op basis van het kwaliteitskader zelf kijken welke leermiddelen het beste aansluiten bij de behoeften, leefwereld en doelgroep van hun klassen en leerlingen. Docenten hebben daar immers zelf het beste zicht op. Docenten die nu al aan de slag willen met goede kwaliteitscriteria kunnen gebruik maken van het kwaliteitsmodel dat is ontwikkeld als onderdeel van het programma 'Impuls Open Leermateriaal' van het Nationaal Groeifonds.

C. Inzetten op het voeren van lastige gesprekken

Er zijn signalen dat waar het gaat over pedagogisch-didactische vaardigheden, docenten zich niet altijd voldoende bekwaam voelen. Onderzoek laat zien dat docenten het soms moeilijk vinden maatschappelijk sensitieve thema's in lessen te behandelen. Ook de Inspectie neemt waar dat het niet altijd eenvoudig is om gevoelige maatschappelijke thema's te behandelen. Dat mag echter niet leiden tot het vermijden van dergelijke thema's. Daar spreekt de Inspectie scholen zo nodig ook op aan.

Om docenten te helpen bij het verbeteren van hun vaardigheden rondom complexe of gevoelige thema's in brede zin heeft het ministerie van OCW via het EB een subsidie beschikbaar gesteld om docenten te scholen in het bespreken van dit soort thema's.

Als aanvulling op de subsidieregeling werkt het ministerie van OCW op dit moment aan een subsidie die specifiek gericht is op het bespreekbaar maken van antisemitisme. Hiermee wordt mede invulling gegeven aan het amendement van de Kamerleden Ceder (ChristenUnie), Paternotte (D66) en Krul (CDA) over ondersteuning bij het bespreekbaar maken van gevoelige maatschappelijke thema's.[32]

D. Nader onderzoek naar ondersteuningsbehoeften

Met de genoemde acties helpen we docenten op weg bij het onderwijzen over de Holocaust en over het Joodse leven. Daarbij zijn we uitgegaan van de ondersteuningsbehoeften die we op dit moment kennen, maar die zijn nog incompleet of niet actueel.[33] Dat geldt voor de ondersteuningsbehoeften op het gebied van lesmateriaal, op het gebied van handelingsverlegenheid van docenten, op het gebied van misinformatie en op gebieden die we mogelijk nog hebben te identificeren.

Om nog beter zicht te krijgen op de precieze handelingsverlegenheid[34] die docenten ervaren en op de acties die we kunnen ondernemen om hen hierbij te helpen, zullen er in het najaar van 2024 peilingen uitgezet worden in het PO- en VO-werkveld. Met deze

[31] De Tweede Kamer wordt na de zomer geïnformeerd over de uitkomsten en eventuele vervolgstappen.
[32] Kamerstuk 3 6410 VIII, nr. 66.
[33] De meest actuele cijfers rondom ervaringen van docenten bij het lesgeven over de Holocaust zijn afkomstig uit het onderzoek van Panteia in opdracht van de Anne Frank Stichting begin 2023. Uit dit onderzoek onder 432 docenten bleek dat docenten vooral extra voorlichting of scholing willen ontvangen over het voorkomen of aanpakken van discriminatie breed (42%), over goede omgangsvormen (28%) en over geloofsvrijheid (20%); 16% van de docenten wil extra voorlichting of scholing ontvangen over het verzorgen van lessen over de Holocaust en 14% over het voorkomen of aanpakken van antisemitisme. Ook bleek dat 45% van de docenten geen extra behoefte heeft aan onderwijs of voorlichting.
[34] ResearchNed, februari 2022, Holocaustonderwijs en antisemitisme in het voortgezet onderwijs.

peilingen willen we hoofdzakelijk monitoren of en waardoor docenten tegengehouden worden om Holocausteducatie te geven en welke ondersteuningsbehoeften er zijn, maar bijvoorbeeld ook of en in welke mate docenten extra curriculaire activiteiten ondernemen in het kader van Holocausteducatie en welke obstakels zij daarbij ervaren.[35]

Voor het verder in kaart brengen van ondersteuningsbehoeften is het allereerst van belang dat we een goed overzicht hebben van het bestaande ondersteuningsmateriaal en de mogelijke leemtes daarin. Dit vraagt om een nadere impactanalyse, die door de herinneringssector opgepakt zal worden (en het daaropvolgend kwaliteitstraject, zie II, actie H).

[35] Met het uitzetten van deze peilingen wordt tevens voldaan aan de toezegging aan het Kamerlid Boswijk (CDA) tijdens het Kamerdebat Antisemitisme op 25 april 2024.

II. Kennis laten nemen van de Holocaust door bezoek aan authentieke locaties en het vertellen van authentieke verhalen, inzicht in aanbod en bereik op landelijk niveau.

Onderbouwing doelstelling
Kennis over de Holocaust kan op meer manieren en via meerdere plekken worden bereikt. Daarbij spelen authentieke locaties, ervaringsverhalen, authentieke objecten en digitale bronnen een essentiële rol. Er is inmiddels een stevige infrastructuur (zie verder onder 4.1) vanuit de herinneringssector waarop voortgebouwd kan worden voor onderstaande acties. Naast deze infrastructuur is ook een belangrijke rol weggelegd voor de Nederlandse delegatie van de International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA). Deze delegatie kan een verbinding leggen met internationale ontwikkelingen op het gebied van Holocausteducatie (zie verder onder hoofdstuk 5).

Acties

E. Authentieke locaties bezoeken

Het bezoeken van authentieke locaties van de Holocaust maakt doorgaans diepe indruk en helpt om de ultieme gevolgen van de Holocaust te ervaren. Belangrijk hierbij is dat, als het gaat om scholieren, deze bezoeken voldoende worden voorbereid en geëvalueerd.

De drie voormalige Nederlandse concentratie- en doorgangskampen die te bezoeken zijn als herinneringscentrum en het Nationaal Holocaustmuseum dat in maart 2024 is geopend, zijn voorbeelden van een authentieke locatie waar persoonlijke verhalen worden verteld. Maar ook lokale geschiedenissen, bijvoorbeeld zichtbaar in *stolpersteinen* of gedenktekens, zijn geschikt om persoonlijke verhalen te delen met gezinnen en scholieren en te koppelen aan de internationale dimensie van de Holocaust. Veel organisaties uit de herinneringssector, zoals Herinneringscentrum Kamp Westerbork, Nationaal Monument Kamp Vught en de Anne Frank Stichting ontvangen scholen.

Een andere intensievere manier om docenten, scholieren en anderen te doordringen van de verschrikkingen van de Holocaust en de kennis hierover te vergroten is deelname aan een studiereis naar het buitenland waarbij een authentieke of betekenisvolle aan de Holocaust verbonden locatie wordt bezocht. Organisaties zoals Stichting Sobibor, het Auschwitzcomité en Stichting Comité Vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück en vele andere organiseren reizen voor scholieren, docenten en anderen naar de voormalige kampen in het buitenland.

Uit het onderzoek 'De oorlog in de Klas'[36] uit 2021 komt naar voren dat een grote meerderheid van de geïnterviewde geschiedenisdocenten uit het voortgezet onderwijs (87 %) met hun leerlingen wel eens een museum of herinneringscentrum heeft bezocht. Er is echter geen totaaloverzicht beschikbaar van het bereik van het aantal scholieren door deze initiatieven en de scholen die niet bereikt worden. Zoals eerder opgemerkt, volgt een aanzienlijk deel van de leerlingen in het voortgezet onderwijs na de onderbouw geen geschiedenis. Door veldpartijen uit de herinneringssector wordt gesignaleerd dat er belemmeringen zijn bij scholen om een bezoek aan een dergelijke locatie te organiseren.

[36] Van Berkel, M.L.F., 2021. De oorlog in de klas, lesgeven over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust in het voortgezet onderwijs.

Ook is vanuit de Tweede Kamer gepleit het bezoek aan de herinneringscentra en het Holocaustmuseum gratis te maken.

We stellen als ambitie dat iedere leerling in het primair (1,2 miljoen in 2022) en voortgezet (970.000 in 2022) onderwijs in hun schoolcarrière tenminste eenmaal een bezoek brengt aan een authentieke of betekenisvolle locatie gerelateerd aan de Holocaust. Ondanks dat het initiatief tot bezoek aan een authentieke locatie uiteindelijk bij scholen zelf ligt, moedigen we de scholen zoveel mogelijk aan een bezoek aan deze plekken of musea af te leggen. We hopen met onderstaande maatregelen daar een bijdrage aan te leveren.

<u>Maatregelen</u>

- Via de jaarlijkse campagne (zie actie J) scholen oproepen een bezoek te brengen aan een herinneringscentrum zoals bijvoorbeeld het Holocaustmuseum (NCAB).
- Naar aanleiding van het Tweede Kamerdebat over de aanpak van antisemitisme op 25 april 2024 heeft de minister van OCW toegezegd een verkenning uit te voeren om onder andere de kosten van het bezoek bij authentieke plekken in kaart te brengen (VWS-OCW). Deze verkenning bestaat uit de volgende elementen en zal naar verwachting in het najaar 2024 gereed zijn. Met deze verkenning geven we ook uitvoering aan de motie van Kamerlid Diederik van Dijk c.s. die de regering verzoekt te verkennen of en hoe in het kader van het Nationaal Plan Holocausteducatie mogelijk gemaakt kan worden dat scholen gratis het Holocaustmuseum kunnen bezoeken.[37]
    - Een verkenning van de kosten die gepaard gaan met het bezoek van scholieren aan de herinneringscentra (inclusief het Holocaustmuseum). Omdat uit eerder onderzoek is gebleken dat gratis toegang beperkt doeltreffend is voor het bereiken van nieuw publiek[38] wordt ook nagegaan welke impact het heeft als een dergelijk bezoek gratis wordt gemaakt.
    - Daarbij speelt de vraag wat de belemmeringen voor scholen zijn een bezoek aan een dergelijke locatie te organiseren en hoe er mogelijk ingespeeld kan worden op deze belemmeringen, waaronder ook de kosten van vervoer.
    - Zicht krijgen op wat er nodig is aan begeleiding van de scholen door de ontvangende organisaties. Daarbij worden ook de beschikbare digitale middelen betrokken.
    - Ook moet in ogenschouw worden genomen dat een gratis bezoek aan één of meerdere musea die zich vooral richten op de Holocaust, gevolgen kan hebben voor het bezoek van scholen aan andere musea die ook aandacht besteden aan de Holocaust, bv het Verzetsmuseum Amsterdam.
- Om de 'ontvangende' instellingen in staat te stellen extra bezoekers te kunnen ontvangen en te begeleiden op een kwalitatief goede manier gaan we de educatiefunctie van de herinneringscentra versterken. Door VWS worden structureel vanaf 2025 middelen hiervoor beschikbaar gesteld aan de herinneringscentra Herinneringscentrum Kamp Westerbork (inclusief het Landelijk Steunpunt Gastsprekers), het Nationaal Monument Kamp Amersfoort, het Nationaal Monument Kamp Vught, het Nationaal Monument Oranjehotel, het Nationaal Holocaustmuseum en de Anne Frankstichting.

[37] Kamerstuk 36 272, nr. 16

[38] Kamerstuk 32 820, nr. 396

Gekozen is voor deze organisaties omdat zij al door VWS worden gefinancierd, in de meeste gevallen voor beheer en behoud om hiermee de authentieke locatie in stand houden. Daarnaast hebben zij ieder op hun eigen wijze, ruime kennis en ervaring opgebouwd in het ontvangen en begeleiden van schoolklassen. Door extra steun aan deze organisaties wordt bovendien in een landelijke spreiding voorzien, zodat scholen 'dichtbij' een plek kunnen bezoeken. VWS zal met de organisaties in overleg gaan hoe deze middelen op een doelmatige manier over hen zijn te verdelen.

- VWS heeft de stichting WO2NET gevraagd om samen met de brede herinneringssector, een monitor op te zetten om inzicht te krijgen in het bereik van de brede herinneringssector ook onder de scholen. Deze monitor zal elk jaar worden uitgevoerd zodat er ook inzicht komt in de ontwikkelingen in dit bereik. Op basis van deze cijfers kan gerichter het bezoek van scholieren aan authentieke locaties van de Holocaust worden gestimuleerd. Naar verwachting zullen de eerste cijfers in de loop van 2025 beschikbaar komen. (VWS- WO2NET)
- Naast het versterken van de bestaande basisinfrastructuur binnen de herinneringssector willen we een extra impuls geven aan de organisaties binnen de brede herinneringssector om een kwalitatief goede bijdrage te leveren aan de (re)presentatie van het verhaal van de Holocaust en de Tweede Wereldoorlog primair gericht op kinderen en jongeren tot 26 jaar. Hiertoe wordt een 4-jarige subsidieregeling ontwikkeld voor het organiseren van museale activiteiten, het organiseren van activiteiten verbonden aan materieel of immaterieel erfgoed en/of het organiseren van een cultureel-educatieve activiteiten gericht op scholing en vorming over de Holocaust en vergeten verhalen over de Tweede Wereldoorlog (VWS). Beoogd wordt de subsidieregeling op 1 januari 2025 in werking te laten treden.
- Veel organisaties organiseren studiereizen. Een financiële bijdrage staat niet voorop. Wel zal met de vrijwilligers- en de professionele organisaties worden bekeken hoe de impact van deze reizen kan worden versterkt.

F. *Een ontmoeting met een persoonlijk verhaal*

Naast het bezoeken van een historische locatie kan ook een ontmoeting in de klas met een persoonlijk verhaal een impactvolle manier zijn om meer historisch besef en inleving bij de doelgroep te bevorderen. Een gastspreker kan in de les persoonlijke verhalen delen van overlevenden, hun families of getuigen. Deze verhalen brengen de geschiedenis tot leven en maken de Holocaust tastbaar en menselijk. Het is hierdoor niet alleen een kwestie van kennisoverdracht, maar ook van empathie. Door zich in te leven in het perspectief van de ander kan inleving en empathie ontstaan, wat mogelijk vooroordelen en antisemitische gevoelens kunnen verminderen. De gastspreker fungeert als een brug tussen het verleden en heden. De inzet van gastsprekers - uit de nabije omgeving – versterkt de persoonlijke en lokale basis.

Gastlessen op scholen worden hoofdzakelijk georganiseerd en verzorgd vanuit het Landelijk Steunpunt Gastsprekers (LSG), dat onder het Herinneringscentrum Kamp Westerbork ressorteert. Uit een evaluatie van het LSG blijkt dat scholen de gastlessen georganiseerd door het LSG, zeer waarderen. Ook de Stichting 'Na de Oorlog, Landelijk centrum naoorlogse gastsprekers tot nu' (hierna: Na de Oorlog) verzorgt gastlessen en themabijeenkomsten. Na de Oorlog richt zich op de naoorlogse generatie, waarbij het persoonlijke, authentieke verhaal en de kracht van de beleving centraal staan.

Een andere vorm waar contact met een overlevende centraal staat is het werk van de stichting ‘In mijn buurt’ waar jongeren erfgoeddrager worden van het verhaal van een overlevende. We willen met onderstaande maatregelen scholen en andere instellingen stimuleren gastsprekers uit te nodigen en een les te laten verzorgen.

Maatregelen

- Via de jaarlijkse campagne verdere bekendheid geven aan het aanbod van gastlessen (NCAB).
- Via de monitor van WO2NET inzicht verkrijgen in het bereik van LSG en Na de Oorlog en inzicht in de leemtes (VWS WO2NET).
- Het LSG heeft reeds zelf extra ingezet op het vergroten van de bekendheid van hun aanbod. (LSG)

G. Impactanalyse bestaand materiaal

Er is door de organisaties uit de brede herinneringssector een schat aan materiaal ontwikkeld waaruit docenten kunnen putten. Er is geen overzicht van al dit bestaande materiaal en het huidige scholingsaanbod, de kwaliteit ervan en de mogelijke leemtes daarin. Inzicht in wat docenten helpt om over de Holocaust les te geven is belangrijk, maar ook kwaliteitscriteria voor een goed aanbod aan deze docenten.

Dit vraagt om een nadere impactanalyse. Hiermee willen we inzicht verkrijgen in wat docenten helpt om over de Holocaust les te geven, de mogelijke criteria, zoals aandacht voor Joods Leven, voor een kwalitatief goed educatieaanbod en de behoefte van docenten op dit gebied. Specifieke aandachtspunten hierbij zijn onder andere de relatie tussen Holocausteducatie en antisemitismebestrijding, de koppeling Holocausteducatie en educatie over de Tweede Wereldoorlog, de verbinding tussen Holocausteducatie en andere genocides en de verbinding met het belang van actuele vraagstukken, de rechtsstaat en democratie. Overkoepelend vraagstuk is hoe om te gaan met het feit dat nieuwe generaties steeds verder afstaan van de geschiedenis van de Holocaust en de Tweede Wereldoorlog. Dit onderzoek zal vervolgens bijdragen aan vervolgmaatregelen in het kader van de versterking van de Holocausteducatie.

Maatregelen

- In overleg met de recent geïnstalleerde bijzonder Hoogleraar Holocausteducatie aan de Radboud Universiteit van Nijmegen zullen we nagaan hoe samen met de herinneringssector(waaronder WO2NET) en vertegenwoordigers van docenten en in aansluiting op de instrumenten die door OCW zijn ontwikkeld, een impactanalyse kan worden uitgevoerd en welke van de bovengenoemde aandachtspunten daarbij voorrang verdienen (VWS, OCW, NCAB).
    - Daarbij zal ook het internationaal ontwikkelde materiaal betrokken worden.
    - Start van het onderzoek na de zomer 2024. Duur 2 jaar.
    - Op de jaarlijkse werkconferentie Holocausteducatie wordt de voortgang van het onderzoek besproken (NCAB).

H. Kwaliteitsslag van het educatieve aanbod door de herinneringssector

Door de partijen uit de herinneringssector is ingebracht dat er aandacht moet zijn voor de professionalisering van de sector voor bijvoorbeeld een optimaal effect van een bezoek aan een authentieke locatie, een gastles of het gebruik van lesmateriaal. Met

differentiatie als uitgangspunt vragen zij aandacht voor de soms wisselende kwaliteit van het educatieaanbod en de rondleidingen, de ontwikkeling en inzet van digitale media, het trainen van vrijwilligers, de begeleiding van jongeren.

Het maken van een kwaliteitsslag en het opstellen van een sectorspecifiek kwaliteitskader is aan de sector zelf. Het Platform WOII heeft in 2018 het zgn. Referentiekader Tweede Wereldoorlog ontwikkeld waarin een aantal van de kenmerkende elementen van de Tweede Wereldoorlog zijn beschreven vanuit de overweging dat deze een plaats verdienen in een zorgvuldige weergave van de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Als het gaat om educatie over de Holocaust dan is uit dit referentiekader element 4 – 'systematische uitsluiting, terreur en genocide' van toepassing.

De bovengenoemde impactanalyse is een goede basis om gezamenlijk verder te werken aan een breed gedragen kwaliteitskader. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van het onderzoeksprogramma van OCW dat gericht is op het bevorderen van kennisgedreven, ook wel evidence-informed, gebruik van leermiddelen via een kwaliteitskader. Dit kan in combinatie met bovengenoemd referentiekader. WO2NET kan hierin faciliteren en ondersteunen.

Maatregelen

- De herinneringssector - inclusief de musea aangesloten bij de Stichting Musea en Herinneringscentra '40-'45 (SMH), die niet primair gericht zijn op de Holocaust, maar in hun aanbod hier wel aandacht aan besteden - nodigen we uit om een kwaliteitsslag te maken in het educatieve aanbod en het opstellen van een sectorspecifiek kwaliteitskader. (WOII-sector)
- Voor het bijeenbrengen van de aanwezige expertise zal WO2NET gevraagd worden hierin een faciliterende rol te spelen. (VWS).

I. Bezoek aan authentieke locaties stimuleren bij breed publiek

De nadruk in het Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie ligt bij de educatie van kinderen en jongeren. De structurele versterking van de kennis van de Holocaust vraagt daarnaast dat we ook een breed publiek bereiken, buiten het onderwijs om. De herinneringssector ziet enkele kansen en mogelijkheden. De herinneringscentra ontvangen, zeker tijdens de vakantieperiodes, gezinnen die vakantie houden in de buurt van een herinneringscentrum. De beschikbare tijd of interesse voor Holocausteducatie bij het breder publiek zoals gezinnen is op deze momenten moeilijk te voorspellen. Dit is vergelijkbaar met de situatie waarbij kinderen met school een herinneringscentrum of betekenisvolle locatie hebben bezocht en er vervolgens thuis over spreken. Beide situaties kunnen leiden tot een vervolgbezoek in de familiaire- of vriendenkring. Dit zijn momenten om de gebleken interesse voor het onderwerp aan te spreken. We willen dan ook inzetten op het trekken van meer bezoekers naar de herinneringscentra en de kennis van de Holocaust bij dit brede publiek te versterken.

Maatregelen

- Bij bezoeken van breder publiek de wens op te wekken om meer te weten van de Holocaust en zo herhaalbezoeken op (andere) locatie(s) of online te stimuleren. Op deze manier kan meer diepgang worden geboden (herinneringscentra).
- Via de jaarlijkse campagne Holocausteducatie wordt het aanbod van de herinneringscentra benadrukt (NCAB).

III. Versterken van het bereik van Holocausteducatie bij het algemeen publiek.

J. Campagne

In 2005 besloot de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties om 27 januari uit te roepen tot Holocaust Remembrance Day. Op deze datum werd in 1945 het concentratiekampcomplex Auschwitz-Birkenau bevrijd. In Nederland wordt de Holocaust op de zondag rond 27 januari in het Wertheimpark in Amsterdam herdacht (georganiseerd door het Nederlands Auschwitz-comité, ondersteund door het Nationaal Comité 4 en 5 mei (NC)). De maand januari is daarom een geschikte periode om binnen het onderwijs de focus te leggen op educatie over de Holocaust. De NCAB organiseert jaarlijks een campagne in januari die beoogt de deelnemende organisaties te ondersteunen in het organiseren van specifieke activiteiten en deze onder de aandacht te brengen, in het bijzonder van scholen en docenten. Vier weken lang worden in heel Nederland bestaande en speciale producten en activiteiten in het kader van Holocaustherdenking en -educatie onder de aandacht gebracht. Dit gebeurt via de website leeroverdeholocaust.nl en via sociale media, posters op straat en radiospotjes. In januari 2024 is deze campagne voor het eerst gelanceerd, onder de naam 'Leer over de Holocaust'.

K. Werkconferentie Holocausteducatie

De betrokken organisaties hebben de behoefte om met elkaar de ontwikkelingen op het gebied van Holocausteducatie te volgen, om zo voortdurend te kunnen inspelen op de actualiteit en de nieuwste inzichten. Ook is het, zoals eerder opgemerkt, van belang om docenten(organisaties) actief te betrekken bij de uitvoering van dit Plan. Daarom zal er jaarlijks een werkconferentie georganiseerd worden, waarbij deze organisaties samenkomen met het onderwijsveld en betrokken overheidsinstanties. Het programma biedt ruimte voor actuele ontwikkelingen, onderzoek en *best practices*. De eerste werkconferentie vond plaats in april 2024.

L. Online antisemitisme

Met de toenemende digitalisering wordt online antisemitisme helaas ook steeds groter. De misinformatie die rondom het onderwerp Holocaust bestaat en die makkelijk verspreid wordt via sociale media, kan het geven van Holocausteducatie compliceren. Daarom vinden we het belangrijk om vanuit het Plan ook aandacht te besteden aan handvatten om misinformatie via media over de Holocaust te bestrijden. Op dit moment wordt in het aanbod van Holocausteducatie nog weinig specifieke verbinding gemaakt met online antisemitisme. Daarom zal vanuit het Plan ingezet worden op samenwerking met instituten en organisaties die de mechanismen achter mediabereik en misinformatie in media-uitingen kunnen toelichten en de gevolgen daarvan laten ervaren, in de context van de Holocaust. Hier speelt ook toekomstig onderzoek een belangrijke rol in, omdat er momenteel nog geen overeenstemmende aanknopingspunten zijn hoe online antisemitisme te bestrijden is.

In de onderwijssector wordt in ieder geval onderschreven dat jongeren al op vroege leeftijd zicht moeten krijgen op de werking van media en misinformatie en daarmee leren omgaan. Veel PO-/VO-scholen zijn de afgelopen jaren aan de slag gegaan met

versterking van de educatie rondom digitale geletterdheid. De recent gepubliceerde conceptkerndoelen 'Digitale Geletterdheid' moeten de komende jaren een impuls geven aan beleid en educatie rondom digitale geletterdheid. Zo geeft concept-kerndoel 2 aandacht aan het beoordelen van betrouwbaarheid van bronnen. Om docenten te ondersteunen bij het integreren van digitale geletterdheid op hun school, is het Expertisepunt Digitale Geletterdheid (EPDG) opgericht. Het EPDG creëert geen eigen content, maar geeft op een neutrale manier informatie over wat er al is en verwijst door naar de website waar deze informatie te vinden is. Het EPDG kan faciliteren in het onder de aandacht brengen van online antisemitisme, bijvoorbeeld door het plaatsen van artikelen over mediawijsheid in relatie tot Holocausteducatie. Tevens zijn organisaties binnen de herinneringssector scherp op de ontwikkeling en inzet van digitale middelen.

M. Holocausteducatie bij aanpak antisemitische en racistische spreekkoren in het voetbal

Om antisemitische spreekkoren in het voetbal aan te pakken, kunnen supporters die zich schuldig maken aan antisemitische en racistische leuzen op aangeven van de club deelnemen aan het Spreekkorenproject dat wordt ondersteund door de Anne Frank Stichting. Dit project dat bij Feyenoord, FC Utrecht en FC Den Bosch loopt, richt zich vooral op bewustwording bij supporters van het kwetsende effect van antisemitische en racistische spreekkoren. Deelnemers gaan samen naar onder andere Kamp Vught, het Namenmonument in Utrecht en het Kindermonument in Rotterdam. Deelnemers aan dit project geven aan dat zij onder de indruk zijn van de persoonlijke verhalen van de (deels Joodse) mede-supporters, waardoor zij het kwetsende karakter van de spreekkoren beter begrijpen en afzien van de inzet van dergelijke spreekkoren.

N. Inburgeringstraject

Het is belangrijk dat volwassen nieuwkomers kennis hebben van de Holocaust. Zij vestigen zich nieuw in Nederland en zijn in de regel niet meer leer- of kwalificatieplichtig en krijgen derhalve niet via het reguliere onderwijs kennis mee. Via de inburgering en meer specifiek via de voorbereiding op de inburgering, in het participatieverklaringstraject en door middel van het examen Kennis Nederlandse Maatschappij maken inburgeringsplichtige nieuwkomers kennis met de fundamentele waarden, rechten en plichten van de Nederlandse samenleving. In de kennisoverdracht over rechten staan de vrijheid en veiligheid van elke minderheid centraal en wordt benadrukt dat er geen plaats is voor antisemitisme en andere vormen van discriminatie in Nederland.

Om de kennis over de Holocaust bij inburgeraars te verbeteren, heeft de minister van SZW recent de eindtermen van het examen Kennis Nederlandse Maatschappij aangepast. In de nieuwe eindtermen is expliciet opgenomen dat aandacht besteed moet worden aan het afwijzen van antisemitisme, de Holocaust en de geschiedenis van Nederland in de Tweede Wereldoorlog. De kennis van inburgeraars over deze terreinen wordt getoetst via het examen. De nieuwe eindtermen gaan in per 1 juli 2025.

In het kader van het participatieverklaringstraject bestaat de mogelijkheid een herinneringscentrum of een authentieke locatie van de Holocaust te bezoeken. Het is op dit moment echter geen vast onderdeel van het traject, en het blijkt dat slechts enkele gemeenten in het traject expliciet aandacht besteden aan de Holocaust. Een dergelijk

bezoek aan een herinneringscentrum kan de kennis en beleving hierover versterken. Het kan diepe indruk maken, vergroot de bewustwording en helpt mensen zich de verschrikkingen van de Holocaust te kunnen realiseren.

In de Tweede Kamer is een motie aangenomen (motie Diederik van Dijk c.s.[39]) om een bezoek aan een locatie zoals het Nationaal Holocaustmuseum een onderdeel te maken van de inburgering en dit te betrekken bij de uitwerking van het Hoofdlijnenakkoord en het Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie. De minister van SZW staat hier positief tegenover[40]. Het ministerie van SZW werkt de mogelijkheden voor invulling van een dergelijk bezoek uit in samenwerking met de partijen achter dit Plan. In de motie is opgenomen dat er voldoende aandacht is voor de uitvoerbaarheid voor gemeenten en dat de bezoeken waar mogelijk in de lokale context in de regio plaatsvinden.

[39] Kamerstuk 30 950, nr. 399 (gewijzigde motie van het lid Diederik van Dijk c.s.)

[40] Kamerstuk 30 950, nr. 397

4. Basis en vervolg

In hoofdstuk 3 zijn de acties en doelstellingen op de verschillende terreinen geformuleerd. Het is ook belangrijk goed inzicht te hebben in de activiteiten die reeds worden ontplooid binnen de verschillende sectoren en waarop wordt voorgebouwd in onderhavig Plan. Dat komt terug in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk. In de tweede paragraaf wordt het karakter van het Plan nader toegelicht.

4.1 Reeds bestaande infrastructuur met financiële ondersteuning van verschillende departementen

- Het Nationaal Comité 4 en 5 mei (NC) heeft educatieaanbod (extra curriculair) voor het primair onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs over herinneren inclusief de Holocaust.
- De nieuwe Stichting WO2Net richt zich op de samenhang in het museale, educatieve en digitale aanbod over WOII, inclusief de Holocaust.
- Het Landelijk Steunpunt Gastsprekers (LSG) ressorterend onder Herinneringscentrum Kamp Westerbork bemiddelt en ondersteunt ruim 200 gastsprekers waarvan 112 met een Joods of Roma/Sinti achtergrond. Circa 70% van de gastlessen wordt verzorgd door de eerste en tweede generatie overlevenden van de Holocaust. In 2023 heeft het LSG ingezet op 2000 bemiddelingen waardoor circa 52.000 leerlingen worden bereikt. Het LSG onderhoudt tevens een belangrijk docentennetwerk (geschiedenisdocenten). Uit een onderzoek onder docenten over de gastlessen blijkt dat deze over het algemeen zeer gewaardeerd worden.
- Stichting Na de Oorlog leidt gastsprekers op die door middel van persoonlijke verhalen over de Tweede Wereldoorlog antisemitisme, racisme en discriminatie aan de orde stellen. In 2023 heeft Na de Oorlog een eenmalige subsidie ontvangen om in te zetten voor opleiding en verdere professionalisering van gastsprekers. In dat jaar heeft Na de Oorlog 1200 gastlessen gerealiseerd.
- Stichting In mijn buurt heeft eenmalig voor een pilot borging ‘oorlog in mijn buurt’ subsidie van VWS ontvangen.
- De Anne Frank Stichting voert het educatieprogramma ‘Leren van de Oorlog’ uit. De stichting kiest binnen verschillende doelgroepen, invloedrijke mensen en leidt deze op tot multiplicatoren. Zij verspreiden binnen hun groep kennis en dragen bij aan veranderingen in houding en gedrag.
- Herinneringscentrum Kamp Westerbork en Nationaal monument Kamp Vught richten zich vooral op de Holocaust, maar ook het Herinneringscentrum Kamp Amersfoort en Nationaal Monument Oranjehotel besteden hier aandacht aan. Recent is het Nationaal Holocaustmuseum geopend. Dit museum zal een belangrijke bijdrage leveren aan het herinneringslandschap en de educatie over de Holocaust. Het museum ontvangt jaarlijks een structurele bijdrage van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, net als de genoemde Herinneringscentra.

- De Minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs heeft afgelopen periode actief de relevantie en mogelijkheden van bezoek aan authentieke locaties onder de aandacht gebracht bij scholen en docenten. Na de zomervakantie 2024 zal dit nogmaals gebeuren via bestaande kanalen.
- De minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs heeft mede naar aanleiding van signalen dat docenten moeite hadden met het bespreekbaar maken van de Holocaust en gerelateerde maatschappelijk gevoelige onderwerpen door het plaatsvinden van antisemitische incidenten, de *Handreiking omgaan met antisemitische incidenten* gepubliceerd. Deze handreiking is geïnitieerd via een motie van Kamerlid Ceder (CU)[1] en is in mei 2024 gepubliceerd op Rijksoverheid.nl en verspreid onder scholen. De handreiking helpt scholen om uitingen van antisemitisme in de klas en in de schoolomgeving te herkennen, ermee om te gaan en om ze tegen te gaan.
- Bij het Nederlands Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD) is de leerstoel Holocaust- en Genocidestudies ondergebracht.
- Door middel van de jaarlijkse nationale Holocaust herdenking rond 27 januari wordt aandacht aan de Holocaust geschonken.
- Jaarlijks wordt de Holocaust herdenkings- en educatiemaand georganiseerd. In januari 2024 heeft de NCAB samen met een aantal organisaties deze campagne 'Leer over de Holocaust' gelanceerd. Via social media werden ongeveer 4 miljoen impressies behaald en de website ontving in deze weken ongeveer 5000 bezoekers. Inmiddels zijn de voorbereidingen voor januari 2025 gestart.
- Door middel van een jaarlijkse werkconferentie en landelijke studiedag Holocausteducatie worden professionals uit de onderwijssector, herinneringssector en onderzoekers samengebracht om kennis en ervaringen uit te wisselen en te versterken.
- Onderwijsinstellingen uit het PO, VO en MBO kunnen sinds juni 2023 met behulp van de subsidieregeling Schurende Gesprekken zich inschrijven voor de gewenste (bij)scholing voor hun docenten in het voeren van moeilijke, schurende gesprekken in de klas.

Naast bovenstaande organisaties die een subsidierelatie met het Rijk hebben zijn er talrijke organisaties die zich met grote betrokkenheid inzetten voor mooie projecten over de Holocaust binnen en buiten het onderwijs. Voorbeelden hiervan zijn het Verzetsmuseum Amsterdam, het Onderduikmuseum Aalten en Herinneringscentrum Apeldoornsche Bos.

4.2 Dynamisch Plan

Het Nationale Plan Versterking Holocausteducatie is een dynamisch Plan. Het is belangrijk jaarlijks de ruimte te nemen om op basis van nieuwe gegevens, nieuwe ervaringen, uitgevoerde activiteiten en bereikte resultaten, de voorgestelde maatregelen en acties te actualiseren. Het voornemen is dat elk jaar de drie betrokken departementen met de NCAB en met de uitdrukkelijke inbreng van veldpartijen, het Plan actualiseren, mede op basis van de jaarlijkse werkconferentie (zie onder K).

[1] Kamerstuk 36 410 VIII, nr. 84

5. Internationale samenwerking

Hoewel dit Nationaal Plan betrekking heeft op de situatie in Nederland, kunnen we leren van de ervaringen van andere landen en gebruik maken van wat er op internationaal niveau wordt aangeboden.

5.1 International Holocaust Remembrance Alliance

De IHRA verenigt regeringen en deskundigen om onderwijs over, herdenking van en onderzoek naar de Holocaust en de genocide op Sinti en Roma wereldwijd te versterken, vooruit te helpen en te bevorderen. IHRA heeft momenteel 35 lidstaten, enkele landen met een status als observant en internationale partners zoals UNESCO, de Europese Unie en Organization for security and cooperation in Europe (OCSE).

Nederland is sinds 1999 lid van de IHRA. De Nederlandse delegatie wordt gevormd door vertegenwoordigers van VWS (hoofd van de delegatie), het Nationaal Comité 4 en 5 mei, de Anne Frank Stichting, het NIOD, Radboud Universiteit Nijmegen, Joods Cultureel Kwartier/Nationaal Holocaustmuseum en Herinneringscentrum Kamp Westerbork. De NCAB is agenda-lid.

Met de ondertekening van de Verklaring van het Internationaal Forum van Stockholm in 2000 (het oprichtingsdocument van de IHRA)[41] en de herbevestiging daarvan in de Ministeriële Verklaring 2020,[42] verplichten wij ons als Nederland om onderwijs, herinnering en onderzoek over de Holocaust en de genocide op de Sinti en Roma te bevorderen en de invloed van historische verdraaiing, haat zaaien en aanzetten tot geweld en haat tegen te gaan.

De IHRA heeft een schatkist aan materiaal voor organisaties uit de herinneringssector en voor docenten, waaronder richtlijnen hoe les te geven over de Holocaust, een toolkit hoe om te gaan met Holocaustmisvorming en hoe aandacht te besteden aan de genocide van Sinti en Roma.

In overleg met de betrokken organisaties bij het Nationale Plan gaan we kijken hoe we deze instrumenten kunnen gebruiken om de Holocausteducatie verder te versterken.

5.2 UNESCO

Een andere organisatie die het Nationaal Plan op verschillende manieren kan ondersteunen is de Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur (UNESCO). Binnen het bredere werk van UNESCO, gericht op het bevorderen van

[41] Stockholm Declaration - IHRA (holocaustremembrance.com)
[42] Ministeriële Verklaring IHRA 2020 - IHRA (holocaustremembrance.com)

tolerantie, interculturele dialoog en het voorkomen van genocide en discriminatie, zijn Holocausteducatie en de aanpak van antisemitisme belangrijke onderdelen. UNESCO heeft hiervoor diverse programma's ontwikkeld.

Eén van de programma's richt zich specifiek op het aanpakken van antisemitisme via Holocausteducatie. In samenwerking met het OVSE-Bureau voor Democratische Instellingen en Mensenrechten (ODIHR) biedt UNESCO trainingen en richtlijnen over Holocausteducatie. Deze zijn vooral gericht op beleidsmakers, academici en docenten. Het doel is om hen te voorzien van de nodige kennis en middelen om Holocausteducatie effectief te integreren in het onderwijscurriculum en beleid op dit gebied te ontwikkelen. Naast advies over educatieve inhoud en beleid met betrekking tot de Holocaust, biedt UNESCO ook bronnen en lesmateriaal aan docenten en leerlingen. Als EU-lidstaat heeft Nederland toegang tot deze programma's en kan het profiteren van de expertise en middelen die door UNESCO worden geboden.

Een tweede programma van UNESCO dat is gericht op de bestrijding van antisemitisme, is het Holocaust Denial and Distortion Programme. Dit programma heeft als doel om de historische waarheid over de Holocaust te behouden en te verspreiden, en daarmee te voorkomen dat misleidende informatie en manipulatie van de geschiedenis de herinnering aan deze tragische gebeurtenis aantasten. Een onderdeel hiervan is het advies over lesgeven en leren over de Holocaust, dat UNESCO in samenwerking met vaste partner IHRA in 2019 heeft gepubliceerd. Ook heeft UNESCO in samenwerking met de United Nations onderzoek gedaan naar de ontkenning en verdraaiing van de Holocaust op sociale media. In 2022 zijn UNESCO en TikTok een samenwerking aangegaan om Holocaustontkenning online tegen te gaan.

Daarnaast heeft UNESCO plannen om onderzoek uit te voeren naar de bereidheid van docenten om antisemitisme in de klas te behandelen en naar het beschikbare lesmateriaal over Joden, Judaïsme en antisemitisme. Dit onderzoek is gericht op het verkrijgen van inzicht in de huidige stand van zaken en het identificeren van lacunes of uitdagingen op dit gebied. Hiervoor is ook Nederland benaderd.

We willen de samenwerking met UNESCO in het kader van het Nationaal Plan nader onderzoeken, met name op het terrein van training en onderzoek.